

اجتماعي نظريات

د

كامل درجہ الفتی
Ketabton.com

فهرست

سر ليك:	مخ:	سر ليك:	مخ:
فكر	۱-۵	دمش—رانو عشق	۱۸-۲۰
كارا و عمل	۵-۸	يواز پت—وب	۲۰-۲۱
له كار سره علاقه	۸-۹	زه او ت—ه	۲۱-۲۲
عقيده	۹-۱۰	س—ترگي مه پت—وئ	۲۲-۲۳
اخلاق	۱۰-۱۲	دزم—اني تغير	۲۴-۲۵
تعلیم او تربيت	۱۲-۱۳	برابرن—ه دی	۲۵-۲۶
دقضاوت شعور	۱۳-۱۴	داس—لام درد من—وا	۲۶
ذوق	۱۴-۱۵	دس—بافکر	۲۷
خيال	۱۵-۱۶	پخ—واني دي—وي	۲۷-۲۹
عشق او حرص	۱۶-۱۸		

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فکر

په هغه تورتم کښې چې شعور او احساس د ړندو په شان امساتکوي. هلته چه د شرق و غرب امتياز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په هغه ځای کې چې د اسمان ستوري چاته لوری او لودن نه ښی او سترګه په سترګه نه ښکاري.

په هغه وخت کې چې بې له حیرت او ابهامه بل هیڅ شی نه وي موجود او د قبلي پټه نه وي معلومه، سړی به کومې خواته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟

په دغسې حال کې انسان مکلف دی چه فکر به کوي او هرې خواته چه فکر رهبري وکړه هماغه طرف ته به مخ اړوي او خدای (ج) ته به لاس په نامه درېږي.

په دغه وخت کې چې که دی لمر خا ته خواته ولاړ وي ده ته دلمر بنده نه ویل کېږي بلکه د قبلي اهل باله شي. دده قبله او کعبه په دغه حال کې د مشرق (۱) په لوري انتقال کوي او په دغسې واقعو کې چې انسان هرې خواته د فکر په نغوته مخ واړوي د لوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بويه.

په دغه شان موقف کې چې که څلورتنه څلورو خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونه کړي، څلور واړه داسې مثال لري لکه چه کعبه په مینځ کې وي او هریوه یې یوه دیوال ته مخامخ ولاړوي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره داوایي چې په دې څلورو وتنو کې چې که یوه د قبلي لوری موندلی وي، درې نور خواوې هم په بله خوا ولاړ دي او غولیدلي دي مگر پاک خدای د څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کې قبلي او دیوه لمونځ هم له قبلي نه چې نه گڼي.

دلته منطقی قیاس د درو تنو په غلطوالي قطعي حکم کوي او په احتمالی ډول دیوه تن د فکر او رای په صحت قایلېږي ځکه چې که دغه څلورتنه، شرق وغرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ بلکه په څلورو کنجونو درېدلی وي ټول په غلطه ولاړ دي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مگر دغه علمي او عقلي فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نه لري او د هریوه فکر حق گڼل کېږي ځکه چې په دغه حین کې چې له انسان سره بې له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ یو د بل د فکر په منلو او قبولولو نه دی مکلف، که په دوی کې یوتن ډیر هوشیار وي هغه نور د خپل فکر په پیروي نشي مجبورلی او نه هغه بل دا کولی شي چه ده ته به یوه حقه معلومېږي اوسره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظر کوري.

دلته د هریوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي. په اسلام کې د څلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنادی او هغه فکري اختلاف چه د څلورو امامانو مینځ کې موجود دی د هیڅ یوه د فکر حقانیت نه سلېوي.

له دېنه انکار کېدای نشي چې دانسان فکر قاصر او ضعیف دی، دده په نظر کې یوشی په بل راز معلومېږي په ډیرو شیانو کې انساني فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي مگر سره له دې لوی خدای پخپل حق او صحیح کتاب کې هر هر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوی او هغه څوک چې فکر نه کوي ملامت بولي.

(۱) دلته د افغانستان د قبلي لوری په نظر کې نیول شوی دی.

له همدغه حایه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسایلو کې ښې فکر کول او فکر ښکاره کول یو ډیر ضروري امر کېږي.

مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چې خپل کار وکړي او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړي. دنن ورځې دیموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هر څوک باید خپل اجتماعي افکار او نظریات څرگند کړي او فکر ونه مختنق نشي.

که څوک کوم نا اشنا او نوی فکر ښکاره کوي څوک دا حق نه لري چې هغه له ستونې کلک ونیسي او ملامت یې کړي ځکه چې هر فکر ارومرو حق نه وي او حق ته نشي رسیدلی، هر سړی په دې مکلف هم نه دی چې هر څوک به پخپل فکر کېښي حقیقت ته ځان رسوي او هیڅکله به نه سهوه کيږي، مگر دا د هر یوه وظیفه ده چې فکر به کوي او حقیقت به لټوي.

مونږ به فکر کوو او په حقایقو پسې به ګرزو که ورسېدو دوه اجره دي او که سهوه شو نو فکر کول پخپله یونښه کاردی او انسان له غفلته پرې خلاصیږي.

د دنیا ډیر لوی مفکرین او مشهور پوهان ډیر ځله پخپل فکر کېښي سهوه شوي او غلط افکار ورځنې پاته دي چې انسان د بدبختۍ خواته روانوی مګر سره له دې د فکر ازادۍ یو ضروري امر دی.

که څوک ووایي چې انسانانو په دنیا کېښي ډیر بد بد کارونه وکړه او ډیر ضررونه او فسادونه یې انساني جوامعونه ورسول، راځئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دې دنیا ته راشي دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چې سړی د فکر غلطی او اضرار په نظر کېښي نیسي او د فکر ازادې سلبوي.

دوی دومره فکر نه کوي چې دانسانی جوامع وړ کول ددی دپاره چې دوی ته ضرر ونه رسیږي یا دوی چاته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول دانسانیت په ستونې پسې ایښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دی.

مونږ باید فکر وکړو او بی فکره نشو، د فکر ازادې که د خایانو، غدارانو او ریاکارانو دپاره ضرر لری دیوه ملت دپاره ډیر مفید معلومېږي او د سړیتوب تر قی وریوری موقوفه ده.

که فکرونه آزاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړي شي مفکرین او فکری مشغله پیدا کيږي دغه د مملکت مهم مسائل چې اوس په کېښي فکرونه ګنګس او حیران دي او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی اصلی علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شويدي، له دغسې محبوس او مقید فکرونه د حل لاره غوښتل هیڅ معنی نه لري.

مونږ اوس پخپل مملکت کېښي لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مګر د فکر خاوندان ورته نشو ویلی ځکه چې دوی فکر نشو کولی او فکري نشو ښکاره کولی، دلته د تفکر مشق او تمرین چانه دی کړی او ددې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډیرو پوهانو د ډیرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې په حای چې څوک له چانه فکرو غواړي کور کورانه تسلیم او اطاعت غوښتل شویدی، پدې حای کېښي پوهان مجبور شوي دي چې د دین او مذهب مخالف ته د دین حامی ووایي او تل د زور ورو فکرو ستایي، څو کاله دمخه چاپدی هېواد کېښي ښو ته ښه او بدو ته بد نشو ویلی، څوک چې د فکر اورایي خاوندان بلل کېده په زندانو نو کېښي واچول شوه او فکرونه پکېښي مضمحل شوه اوس دنیا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور یو چې فکر او خاوندان پیدا کړو یعنی د فکر کولو مشق او تمرین وکړو، ددې مشق دپاره میدان او غولی په کاردی چې هغه جراید او مطبوعات دي مطبوعات باید ازاد وی او ازاد فکرونه پکېښي حای پیدا کړي پدې کار کېښي ډیرې فایدې دي او دغه ازادې زموږ دپاره ډیره ضرورده اوس زموږ په مغزو کېښي فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین چې ډیره موده د مور په

گېده کښې مړپاته شي او نشي متولد کيدای مونږ هم د فکريه توليد قادر نه يو، که چيري د جرايدو او مطبوعاتو ازادۍ د يوه قانون له مخې پيداشوه له دماغونونه به څه وزيري اوسرگرداني به ورکه شي.

هر يوه دخپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي ځکه چه فکر ازاد شي انتقاد هم ازاد يري او هر څوک ښوته ښه او بدوته بدويلی شي.

دغه د فکر مشق او تمرين به په فکر کښی قوت او رشد پيدا کړی، زمونږ مفکرين به په اجتماعياتو، اقتصادياتو اوسياسياتو کښې سمې اوصحيح لارې ومومي اوزمونږ مشکلات به خدای (ج) حل کاندې.

مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کښې پيداشي، مفکرين به علم اوعرفان ته راغب شي چه د علمی تبعاتو په رڼا کښې ښه فکرونه ومومي اوبښې لارې وپلتي.

که فکر ازاد شو هر څوک به دخپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کښی قايمېدلی شي اومظالم ورکيري مونږ بايد مظلوم ته د احق ورکړو چه دظالم ظلم اود خاين خيانت بيان کړي او حق وويلی شي، همدغه شی د فکر ازادي بلل کيري او ډير اصلاحات پرې مرتب کېدلی شي، که فکر ازاد شو دلته به اخلاقی شجاعت اواسلامي جرئت او حقانيت پيداشی بيا به ظالمان ددغومره ظلم او خاينان ددغومره خيانت جرئت نشی کولی او هر څوک به خپله چاره په اوبوکښې ويني.

فکر او قلم چه هر څومره ازاد شي هغومره اعمال اوافعال مقيد کيري او قوانين تطبيق پيدا کوي يعنی له اصولو اوقوانينو نه خلاف څوک څه نشي کولی او هر سړی پخپل عمل او کردار کښی محتاط وي.

په هر ځای کښې چه ښوته ښه اوبدوته بد نه ويل کيري هلته ښه اوبد مشته کيري او امتيازئی له منيځه ځي، په دغسی ځايوکښې دظلم او خيانت دپاره زمينه مساعده کيري او عدالت مري، دهمدی لامله په اسلام کښی حق گوئی اوظالمانو ته حق ويل ډير لوی عبادت اوفضليت گڼل شوی او له هر څه نه زيات اجراو ثواب لري.

داسلام په ارکانو کښی دژبې اقرار او دزړه تصديق دواړه ضرور گڼل شوی او ددی خبرې همدغه معنی ده چه بايد سړی خپل عقايد او افکار ظاهر کړي او دافکارو د اظهار دپاره زمينه مساعده کړي. هغه څه چه په زړه کښې وي او په خوله نه ويل کيري محوه کيري او مري، همدغه وجه ده چه په غير ديموکراسی مملکت کښې افکار او نظريات نشوونمانشی کولی او د فکر خاوندان نه پيدا کيري.

دديموکراسی او دکتاتوری په بحث کښې ځينې پوهان وائي په دابتدائی اوبې علمه ملتونو کښی يو ښه دکتاتورپه کاردی چه پخپل فکراو خپله اراده د مملکت دپاره کاروکړي او بې له دښه چه دچا فکر ته وگوري اوله چانه فکر واخلي پخپله نظريه روان شي او پيشرفت وکړي، دوی پخپل بيان کښې دايو شرط زياتوی، چه دکتاتور بايد دځان دپاره کارونکري او وطن خواه و ملت خواه سړی وی ددې نظريې خاوندان دلایل هم لری او وائي په کوم هیواد کښې چه عمومي فکر روند او کوڼ وي، دخير او دشر تمیز په ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهيري هلته که ديموکراسی رايجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تگ ئې له عقله لری خبره ده.

دانظر يه زمونږ په وطن کښی دډاکتر اقبال له اشعارو او ځينو نورو مفکرينو له اثارو اقتباس شوېده مگر ددنيا ډير پوهان په هر ځای اوهروخت کښی ديموکراسي اود افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره گڼي او دديموکراسی او دکتاتوری په باب کښی وائي «د مېلمستيا ډيره خرابه کوټه دانتظار له ډيري ښې کوټې نه بهتره ده»

په دې باندي بايد سړی اعتراف وکړي چه هر فکر حق نه وي او ډير حله د ډيرو کسانو فکر هم خطاکيري نوديوه دکتاتور فکر به څنگه هروخت او په هر ه مسئله کښی له سهو او خطانه خلاص وي.

داممکنه ده چه دډيرو پوهانو اوهوښيارانو د فکريه مرسته حق او حقيقت ته ورسيرو مگر په يوه فکر باندي هر وخت دحقايقو کشفول امکان نلري.

د يوه مجتهد او امام په حق کښې هم دا خبره منل شوېده چه شيخ کله سهوه کيري او کله حق ته رسيري.

دیوه سړي فکر او د ډیرو فکر هېڅکله یو راز قیمت اویو حق نشي پیدا کولی که یوتن فکرو کړي او فکر ئې له عقل او قیاس سره برابر هم وي بیا هم دا اجتماع یعنی د ډیرو خلقو د فکر په مقابل کېنې ضعیف دی او د جماعت فیصله د فرد له فیصلې نه قوت لري، پدې خبره کېنې هېڅ تردد نه دی پکار چه دیموکراسی او شورائی اصول هر کوره ښه دي او په هغه خای کېنې چه هر څوک د فکر کولو او فکر ښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېنې هلته د عدالت امکان له هغه خای نه زیات موجود دی چه یو فکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه دیوه سړي خوښې ته سپارل شوی وي، دیوه سړي فکر د اعتماد وړنه دی، انسان سره له دې چه خدای ډیر فضایل ور کړیدی بیا هم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر اومترو د مخلوق دی چه پخپله هم پخپل فکر باندې اعتماد اوتکیه نشي کولی او په هر شي کې دا اجتماع شاگرد دی او د جماعت له تاثیر لاندې دی.

زمونږ د ابحت یوه باریکي لري چه ظاهراً د تناقض رنگ پیدا کوی ځکه چه کله د فرد فکر ستایو او حق ئې گڼو، کله ورته قاصر اوضعیف وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکر مرجح او غوره گڼو مگر که څوک دقت وکړي هغه پوهیږي چه د فرد فکر سره له نیمگرتیا او قصوره د خیر و شر، د ښو اوبدو ممیزدی، که سړی سل ځله پخپل فکر کېنې غلط شي بیا هم باید په هره خبره کېنې فکرو کړي او فکر پرې نږدي.

فکر دانسان یو داسی ملگری دی چه که هر څومره سهوې او غلطې ور ځنې وویني او ډیر تاوانونه ورورسوی بیا هم لاس ور ځنې ناخلی او په هره خبره کېنې تر ښه سلا اومشوره غواړي، دا چه مونږ د یوه سړي فکر دنورو افرادو د فکر په مقابل کېنې نه منو معنی ئې دانه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بکه معنی ئې همدغه ده چه د فرد فکر ته زیاته اعتنا لرو، که مونږ دیوه سړي فکر ته هر څه وسپارو معلومه خبره ده چه د بل فرد او دنورو افرادو فکر ته څه اهمیت نه ور کوو او په احترام ورته نه گورو.

ځینی داسی افراد شته چه پخپل غلط فکر ډیر ټینگ درېږي او د بل صحیح فکر ته نه وراوري، د همدی لامله وایو چه دیوه مملکت کارونه باید په یوه فکر اجرانشي او یوه فکر ته هر څه ونه سپارل شی. دهر سړی فکر دهغه د تصوراتو اوشغل و مصروفیت له تاثیر لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقینات او تبلیغات فکرا اړوي، حب او بغض، خوشبیني او بدبیني د فکر په بدلون کېنې ډیر دخل لري.

دیوه سړي فکر چه یوې خواته متوجه شي په هغه خوا کېنې ډیر باریک شیان هم وینی مگر په بله خوا کېنې ډیر واضح شیان نشي لیدای یائې نشي منلی نوهر کله چه څوتنه په یوه موضوع کېنې فکرو کړی او هریو د مختلف نظر خاوندوي نوموضوعاتوته له مختلفو خواؤ کتل کیږي او ټول اطراف اوجوانب سنجول کیږي، ددغو ټولو فکرونوله مقارنې اومقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي اوله انفرادی فکر څخه افراط او تفریط ور کیږي.

مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وگورو او په حق ورته قایل شو، دهیچا فکرې له قوي اومنطقي دلایلو دبل د فکر تابع ونه گڼو او دا و نه وایو چه یو دې دبل په فکر کېنې په پتو سترگو اوبې دلیل روان شي مگر د فکرونو شریکول او د فکر تول یوه ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کېنې له خپل فکره تېرېدل اودبل فکر منل په کار دی.

دا شتابه په وخت کېنې چه له څوتنو نه قبله ور که شي هریو به پخپل فکر یوې خواته درېږي مگر که له یوه سړي سره قطب نما یا کومه داسې صحیح اله موجوده وي چه لوری اولودن معلوموي هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه گرزوي.

په فکر کولو کېنې باید له دقت اوتعمق نه کار واخستل شي، ډیر خلق وي چه فکر ئې یوې خبرې ته ډیر ژر رسېږي اودچا خبره په نیمه پوهیږي مگر په مسائلو سطحې اوسرسري تیرېږي دغسې کسان په رشتیا چه په نیمه پوهیږي او پوره نه دي پوهېدلي، دیو عالم او بې علمه په فکر کېنې همدغومره فرق وي چه دهغه په فکر کېنې دقت موجودوي او ددې بل نظر برسېره او څرښنده تیرېږي.

فکر باید له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولری او د تجاربو په محک ئې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حیات کبې ډیر تاثیر لري او پس له کړاو او کار کولو لاس ته راځي، هرکله چه افکار عملي شي او پس له تجربې نه ئې صحت معلوم شي هغه وخت د علم درجه مومي او قوت پیدا کوي.

چه له لري سړی کاندې سنجشونه کارته نه رانږدې کيږي کړي فکرونه

له دې فکر اوسنجشه پیدا کيږي دماغونو کبې سودا زرو کبې غمونه

بې له فکره چه څوک کار کړي خوشې زیار کړي

چه بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي

چه عمل او فکریولسه بله بېل شي

عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یو هم سمه او صحیح نتیجه نه لري، فکر د همدې لپاره دی چه سړي ته کار او د کار سمه طریقه وښيي، د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومیږي. تقوی او عدالت، ظلم او فسق دانسان په اعمالو او کردار کبې ځان ښی.

له ښه فکر نه ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کيږي ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد یې بولو.

فکر پخوا له عمله دیوه مړی مثال لري او مفکوره په عمل ژوندی کيږي د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومیږي هغه فکر چه عملي کیدای نشي څه قیمت نه لري.

څوک چه فکر کولی شي او کار نشي کولی هغه لکه کوډ او شل داسی دی چې هیڅ ځای ته نه رسیږي او په هروخت کبې بل ته محتاج دی.

هغه چه کار کولی شي او فکر نشي کولی درندو مثال لري چه لپاره نه ویني او په لپاره تللی شي.

کار دانسان هغه اقتدار څرگندوي چه دلوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

دمنطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیواناتو بېل کړی مگر که نوي اصطلاحات جايونکېل شي نوپه کار او فعالیت يې بېلول بهتر دی.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کارېکړ مخلوق دی چې دده په کارونو او فعالیتونو د دنیا معموره او ودانه ده، دغه لوی لوی بناړونه او لوړې ماني، دغه دکار فابریکې او ماشینونه دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه، دغه لوي جهازونه د اورگاډی او طیارې د انسان د فعالیت اوکار شوا همدې چې انکار ترې نه شي کیدلی. پاک خدای په کار او فعالیت کې د خلقت او ایجاد قوت ایښی دی او داسې څه ترې نه پیدا کړي چې دمخه يې تصور هم نشی کېدای.

دا ممکنه ده چې دریا بونه وچ شي، دغرونو کانې تمام شي، دپادشاهانو خزانه تشې شي، په معادنو کې څه پاته نشي او هرڅه خلاص شي مگر هغه څه چې دکار او عمل په کڅوړه کېږي دی هغه تمامېده نه لري او وخت په وخت نوی شیان ترې را اوزي.

د انسان اصلي او حقيقي ثروت کار او دکار استعداد دی، په همدغه شی انسان هر څه پیدا کوي او له جهانه د دنیا او آخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کار ترې نه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چې انسان په نورو شیانو کې هم دکار او فعالیت استعداد پیدا کولی شي.

د انسان په قدرت کې دانسته چې بې روحه شیان ژوندی کړی مگر دا کولی شي چې له ژوندیو شیانو پکې زیات قوت او ګړندیتوب پیدا کړي او په هوا کې يې وګرزوي. په کار باندې آثار او نتایج مرتب کيږي او د دنیا او آخرت پټګه همدغه شی دی.

صالح عملونه او بڼه کارونه د خدای په دربار کې ډیر قدر لري، او په مثالونو څرخيږي. په فعالیت او کار کې پاک خدای دومره برکت ایښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلیدلی، دا کیدای شي چې دکار او زیار په اثر له یوه زړي نه سمسور باغونه جوړ شي اوله لږ و دانونه خروارونه پیدا شي.

د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بیابانونه زرغون شوه، په دریا بونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضا له پښو لاندې شوه، د ځمکې له سینې نه پټ شیان راووتل او د اتوم بمونه پیدا شوه.

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږي هغه به ډیر بې شعوره وي.

د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې د کار او عمل یو دا راز قوت او استعداد موجود دی چې له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصرو کې تغیر او تحول راولي.

د انسان په خوارقو او اختراعاتو کې کار ډیره مهمه او ستره برخه لري.

د دنیا له ایجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کې د انسان دلارې توبڼه او پانګه همدغه دکار او فعالیت قوت او طاقت دی چې ورځ په ورځ يې اثر او برکت زیاتېږي او په دغه څوری کې هیڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې دکار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جونګرې او کنډرې په عالي قسرونو او لوړو مانیو بدلې شوي دي، هلته د سیندونو مخه نیول شوی او د انسان په خوښه يې مجرا پیدا کړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغونه شق شوي او ډیر پېچومی اوار شوې دي، هلته په سر کونو باندې دخرو او غویو په ځای اورگاډی او موټرونه چلېږي او په حیات کې سل راز ه راحت او سهولت لیده شي.

بیکاره او بی فعالیت انسانان اوس هم په سمخو او غارونو کې استوګنه لري او د حیواناتو څرمنی اغوندي د هغوی خوراک اوس هم دغرو بوتی دی او له وحشیانوه د ژوند په لحاظ ډیر لږ فرق لري.

کار دانسانانو ډیر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډیرې اسانې پېښوي مگر د ا هله چه له کار سره فکر او عقل ملگری وي او یو له بله مرسته وکړي د پوهانو او نا پوهانو کار دفايدې او نتیجې په لحاظ د ځمکې او اسمان قدرته فرق لري ، هغه کارونه چه فکر او عقل یې نه خوښوي دگټې په ځای زیان اوضررلری.

په کار او عمل کښې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي ځکه چه انفرادي فعالیت ډیر لږ منافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرگرداني یې ډیره اوکته یې لږه وي ، یو سړی داکولی شي چه دحیات او ژوند له ليارې یوازې واړه واړه کاني لري مگر هغه پیچومی چه په دغه لاره کښې موجود دی د ډیرو خلقو مشترک فعالیت اوگډه سعيه غواړي ، دا پیچومی هغه وخت او اړیزي چه ټول ورته متوجه شي او په گډه کاروکړي . تر څو چه په یوه ملت کښې اجتماعي همکاري پیدانشي د حیات لوړې ژورې نه ورکیري اوپوره راحت او سهولت نشي پیدا کیدلی .

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډیر افرادو فعالیتونه متفق کړو چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسیرو .

وايي چه په یوه وچه بیدیا کښې یوشل او یوروند یو ځای شوه ، هلته اوبه نه وې ، سپوری نه و ، ډوډی نه و او د دواړو ژوند په خطر کښې و .

پروند لپاره نه لیده او نه پوهیده چه کومې خواته ودانی اوابادی ده؟

شل ته لوری او لودن معلوم و مگر تللی نشو او پښې یې نه وې .

دوی دواړه وروسته له مفاهمی او موافقی نه په دی راضی شوه چې شل رانده ته ورپه شاشي ، دی به هغه ته لپاره ښی او هغه به ځي .

په دغه ډول دواړه ودانی اوابادی ته ورسېدل اویخې اوبه توده ډوډی ئې پیدا کړه ، که دغه شان دعمل اشتراک اوگډ فعالیت پیدا شو شل او پروند هم یوڅه کولی شي او یوه ځای ته رسیږي که هر یو بیل بیل کوشش کوی یو هم له دې بیابانه ژوندی نشي وتلی او په لوړه تنده کښې پاته کیږی .

دیوه ملت دپشرفت او سعادت لپاره د فکر او عمل اشتراک ډیره صحیح نسخه ده او ډیر مشکلات پرې حل کیږي .

کارونه د نتیجې اوفایدي په لحاظ په دوه ډوله دي :

یو هغه کارونه دي چه نتیجه یې ژر لاس ته راځي اوکته یې په لږ وخت کښې معلومیږي ، ځینې نور داسې دي چه نفع او فایده یې ځنډ غواړي او پس له ډیر انتظاره یې نتیجه راوړي .

ددی دواړو کارونو مثال داسې دی لکه ځینې حیوانات یا نباتات چه په لږ وخت کښې لوئیري او په لږ وخت کښې نتیجه ورکوي ، ځینې نور په ډیر وخت کښې کمال ته رسیږي او ثمره یې پس له ډیر وخته څرگندیږي .

یو چرگوری په څو ورځو کښې له هکې راوړي او په څو میاشتو کښې په هکیو راځي او ډیر بچي راوړي یوه اسپه پس له څو میاشتو یو بچی راوړي او هغه هم پس له ډیرو میاشتو دسپرلي کیږي او ډیر انتظار په کاردی چه یوسړی یوه ځای ته ورسوی .

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتو کښې بلوغ او کمال ته رسیږي او یو انسان پس له ډیر و کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسیږي نو هغه نتایج چه پس له ډیر وخته په لاس راځي له هغو نتایجونه ستراو مهم دي چه په څو ورځو کښې حاصلیږي کارونه او اعمال هم دنتا یجو او فوایدو په اعتبار ځینې آني او ځینې ځنډنی دي .

څنگه چه علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بیلیري او بی له یوه فوري او آني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کیږو ، باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فواید لري له نظره نه غورځوو .

کوم ملتونه چه کارته دآني اوفوري منافعو په لحاظ گوري او نتایجوته انتظارشي ایستلی هغوی له لویو او مهمو منافعو محروم دي اوتل یې په چرگو او چرگورو نظر وي هغوی ددی په خای چه د شوکالولپاره اساسي پلانو نه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظرکښې نیسي او د چا خبره خپلې شپې تیروي. هغوی په دې باندې ښه نه دي پوه شوي چه دملتونو عمرلکه دیوه فرد عمر لند او محدودنه دی چه په دغسې لندو پروگرامونو سرته ورسیري او اني گټې په نظرکښې ونیسي.

هرکله چه یو دهقان تخم کړي او نه میاشتي وروسته حاصل اخلي یوملت باید داسې تخمونه هم وکړي چه شل دیرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید یې ظا هریري.

ددیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی چه په کوم خای کښې چه ملی شوراگانې موجودې وي او د ملت وکلاً دملت خپرو شرسنجوي نود ملت عمر او پایښت په نظرکښې نیسي او دنقشو طرحه کولو په وخت کښې دملت عاقبت او آینده سنجوي مگر یو مستبد حکومت چه هرڅه کوي خپلې شخصي گټې ته گوري او د خپل عمر په احاطه کښې د ځان گټه لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کښې اساسي بهبود له نظره ونه غورځوو اولوټه ایښودل او تېرېدل په هیڅ کار کښې غوره نکړو او یو فرد دا نشي کولی چه په خپل کار او عمل کښې سل کاله وروسته په نظرکښې ونیسي، یوملت خو باید خپله آینده اوراتلونکی نسل هېر نکړي اوداسی کارونه وکړي چه لمسو او کړوسو ته ئی هم نفع اوفایده ورسیري او د ودانی. اساس ئی ډیر ټینگ اومتین وي، هرکله چه یو سپین ریری دهقان په اخر عمر کښې نوی نیالگی رډي چه روستنی ئی سیوري ته کښیني او میوه ئی وخوري یوملت به ولې داسې کوي چه لکه یو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره میوه واخلي او دباغ جوړولو په فکر کښې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کښې ئی راوړېدي چه له کار سره علاقه دسړی ټول فکر دکار خواته متوجه کوي او هر څومره چه د کار مینه په زړه کښې زیاته شي دانسان په کونښ کښې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کیږي.

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې دکار کولو په وخت کښې څارگری وي دا به درته معلومه شوی وي چه ناراسته لوگری خپل لورپه لوټه تیره کوي او هیڅ کارنه کوي ځکه چه هغه له کار سره مینه اوعلاقه نه لري او دکار شوق یې په زړه کښې نشته، ډیر خلق دي چه سړی وړځني د حال احوال پوښتنه وکړي وائي شکر دی شپې او ورځې تیریري، نوهغه څوک چه محض دښو او وړځو تېرېدل غنیمت گڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظرگوري اوله کار سره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډیر ښه مامورین او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضری ټینگ دي او په وخت کارته راځي که څه هم هیڅ کارنه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چه له اجتماعی امورو سره علاقه ښی په دې ټکي ډیر زور اچوي چه څوک کارنه کوي له کار سره علاقه نه لري.

که رښتیا ووايو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض راله پیژندلی دی مگر په علاج کېښي نه دی کېدلی چه له کارسره علاقه څه وخت او څنگه پیدا کېږي؟

پخوا له دینه چه وگړي دتعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعی شعور او احساس پیدا کړي او وطن خپل کور وگڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ اود کار علاقه څنگه پیدا کولی شو؟ ددې سوال په جواب کېښي د هر چا خوبه چه هر څه وایي، زه خو یو هم مهم ټکی ته اشاره کوم او وایم که دلته غږیدونکی او بینا سترگې پیدا شوې او کار ته یې کتل اړومرو له کارسره علاقه پیدا کېږي او کارونه ښه کېږي، تراوسه پوری خوپه هره اداره کېښي له یو آمر اومشر د تفتیش په ډول ننوزي سمدلاسه حاضري کوري او بل هیڅ شی نشي لیدلی تر دې وخته خو مونږ د حاضری اخستلو او حاضری لیدلو نه نه یو اووښتی او کار ته نه گورو، په هیڅ اداره کېښي هیڅوک په وزکار کېښينا ستلو او کار نه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر گڼل شوی دی هر کله که د کار مبصرین په کار پسې وگوزېدل او کار ته یې کتل، دهر چا پشرفت او ترقی دکار له مخې شوه او نور شیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیدا شي او کار ته به په مینه او محبت خلق وگوري.

انسان له خپل پشرفت او خپلی ترقی سره ټینگه علاقه لري که ترقی یې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کار نه ورکیده دکار مینه په زړونو کېښي ځای نیسي او له کارسره علاقه پیدا کېږي.

په هر بازار کېښي چه هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوري او په هماغه شي پسې گزري، که د کار خریداران پیدا شوه او کارونو قدر او قیمت پیدا کړه د خلقو په متو کېښي به زور او قوت پیدا شي او ډیر درانه پټی به په اسانه اوچتوی، بیا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به دتملق او چاپلوسی په عوض کار کوي او هرڅه به دکار په لمن کېښي غواړي خلق به په دې پوه شي چه کار او زیار لکه یو کامل پیر خپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کار باندې هر راز کارونه کېږي.

که زمونږ ښار ته یونوی کاروان راغی اود کار ښایسته اوبسکلی منظره یې خلقوته وښودله بیا به دکار غلامی په باداری اوسرداری خپله بڼه بدله کړي او پادشاهان به یې خریداران شي.

اوس خو کار دنوکړانو او مزدورانو کاردی مگر که اصلي او حقیقي څیره یې څرگنده شوه زلیخابه یې په مینه او محبت افتخار وکړي او داغلام به زښت ډیر عزیز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا د ډیرو توپونو او ډیرو لښکرو تر شا له هوایی طیارونه ډیر پورته یو دا راز قوت لیدل کېږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه او ر او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږي.

دا قوت هغه عقیده ده چه انسان هر راز ایثار او قربانی ته تیاروي او په ملتونو کېښي یو فعال عقل، نه ویریدونکی عشق، فرهادی عزم اوسیلابي حرکت پیدا کوي چه هیڅوک او هیڅ شی یې مخه نشي نیولی، که تاسې کوم داسې ملت گورئ چه هغه په هیڅ شي عقیده او باور نه لري او دهیڅ شي لپاره له سر او ماله نشي تیریدلی یقین وکړئ چه هغه ملت لکه داوبو ځگ ډیر ژر ور کېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالی او دزره اطمینان چه سړی یې نه په مال او دولت کښی موندلی شي او نه یې د علم و فلسفی په رڼا کښی څوک مومي نه په لوړو مانیو کښی پیدا کیري نه په زیب و زینت او جاه و جلال کښی لیده شي دعقیدي خاوندان یې دعقیدې په لاره کښی په هر قدم کښی مومي او هرساعت یې استقبال کوي.

کوم کسان چه نه په دینی اساسانو ایمان لری اونه په اخلاقي او روحاني نوامیسو گرو هیدلی دی، نه یې په نظر کښی ملي شعایر چه قیمت لري، هغه په هیخ مه حسابوی او هېخ یې وکنی.

انسان یوازی هغه چا ته نه وایي چه شکل اوبڼه یې د بنیادمو وي او دانسانانو جامې یې اغوستی وي، هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پیژني او له مادي خوندونونه غیر بله قبله او کعبه نه لري هغه باید د هوا دمرغانو په شمیر کښی راشي چې د دنیا له باغ و بڼ نه میوې او دانې ټولوي، په گڼو اوشنو بڼونو کښی اوسي او نور هیخ کار نه لري اود هیخ کار نه دي.

بې عقیدې خلق لکه دلارو او کوڅو خڅلې داسې وي چه هوایی بادونه یې هرې خواته وري او لوبې پرې کوي، مگر هغه چه عقیده لري او په یوه عقیده ټینک ولاړدی دهنوی عزم او اراده دومره قوي وي چې د نمرود له اوره هم نه ویریري او په خطراتو ډیر زور ورخی.

دعقیدې پیدا کول او ټینکول یوقوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښی برخه واخلي او دعقیدي عاشق وبلل شي.

دعقیدې په ټینکوالی او ککلوالی کښی ادبیات ډیره حصه لري بلکه کیدای شي چه عقاید ایجاد کړي او یوملت دځینو شیانو معتقد وگړوي.

دغه دوطنیت او ملیت مفکوره چه د ځینو اقوامو لپاره عقیده گرزبدلي ده په اصل کښی ددې عصر د ادب مولود دی اوشعرو ادب په کښی عقیدوي قوت پیدا کړی دی. څنگه چه شعر او ادب عقاید ټینکوي، فلسفه او سیاست په عقایدو کښی ضعف او فتور راوړي او له خرافاتو سره ئې برابروي د شعر او ادب دا وظیفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټینک وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

ښایي چه دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تراخره ونه لولي مگر زنجورانو ته سړی بېخو نده دارو هم ورکوي او دواگانې اکثره بد خونده او بې مزې وي.

مونږ ډیر سره اوسپین مخونه، غټ خټونه اوقوی وجودونه گورو چه په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکترانو ته ځانونه نه ښی.

زمونږ طبیان هم په دغسې نا جوړیو ښه نه شي پوهیدلی اوله مریض نه دطیب حال ډیر بتر معلومیږي.

دیوه ملت دپاره تر هر څه دمخه دا په کار دی چه خپل اخلاقي شان او وضعیت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي. داخلاقو رڼا زمونږ په هیوا کښی لکه دغلو ډیوه ډیره خړه او کم نوره ده په دغسې تیاره او تورتیم کښی د انسانیت اوسړیتوب صفات او خوبونه ورکیري اوسړي ته څه نه پاته کیري.

مونږ اوس نژدې نژدې داسې مرحلې ته رسېدلي یو چه بد اخلاق ښه گڼو او په ناوړه خوښوونو افتخار کوو ځکه چې اخلاقي ذایقه موبایللی ده او خواره راباندې ترخه لگيږي.

اوس مونږ فریب، چل او ټکی هونښیاری بولو، له یوه او بل سره مجامله او منافقت، بېځایه مراعاتونه او د حق ویلو په ځای کښې چوپ کښناستل مهارت او هنر گڼو، صداقت راته دساد گانو خوی او خصلت معلومېږي. اوسخاوت دبدوی او ابتدایي اواقوامو عادت شمیرو.

ډیر خلق شته چه له اخلاقي مباحثو څخه مړښت اوبې نیازی ښکاره کوي او وایي هغه خوښونه چه پخواستایل کیده اوس نه په کارېږي، مونږ باید زاړه تعلیمونه پرېږدو او په دې اقتصادي عصر کښې دجود اوسخا سندري ونه وایو. زه دا منم چه ددې عصر اقتضا په اخلاقو او عاداتو کښې څه تغیر پېښ کړی او اخلاقي ذوق یې څه قدرته اړولی دی. په دې وخت کښې صداقت اوسخاوت عناوین د چا توجه نه جلبوي مگر دانشم منلی چه اخلاقي تعلیم بیفایدي دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چه انسان په دروغو شرمیږي، تر هغه وخته چه یو انسان دبل انسان صمیمیت او ملگرتیا ته محتاج دی، ترهغه زمانه چې انسان په مینه او معاونت خوشحالیږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتیا او وفا، اخلاص او محبت، ایثار او سخا ستایو او احسان ونېکی. ته به په ښه سترگه گورو.

ځینې کسان چه په دواړو کښې کارونه کوي اورسمي وظایف لري هغوی داخلاقو له کتابه یو یادوه شیه غوره کړی او هماغه کافي گڼي.

دوی ډیر ځله په وظیفه شناسۍ او پاک نفسۍ وپاړي او دچا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي بلکه بې پروایي اوبې اعتنایي ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولی. دا راز خلق سره له جدېت او فعالیته اوسره له دې چه له چا نه رشوتو نه نه اخلي اوله حقه نه تیرېږي خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لیدل کيږي ځکه چه دوی هغه انساني اواخلاقي جاذبه نه لري چه د خلقو توجه جلبوی او په زړونو تسلط پیداکوي. دوی په دې رازنه دي پوهېدلي چه ژوندون یوازې فعالیت او ماشینی حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفا وکړي او په نور څه پسې ونه گزري.

څنگه چه مونږ په اجتماعي حیات کښې یو دبل لپاره کار کوو او تعاون ته اړیو، یو دبل ترصیې ته هم محتاج یو او ددوستانه علایقو او روابطو په ساتلو ترهغه حده چه اخلاق اجازه راکوي مکلف گڼل کيږو. اجتماعي ژوندله مونږ نه داغواړي چه له خلقو سره یو ښه راز اتصال او قرابت پیداکړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کښې محبتونه تولید کړو.

ښه اخلاق او ښه خوښونه د همدې دپاره دي چه مونږ یوله بله نژدې او په مونږ کښې اجتماعي همدردی پیداکړي. که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده نو دغه کلي او ښارونه چه مونږ په کښې او سو، مونږ نشي راټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډیر تر یخیري او بېخونده کيږي.

اخلاق باید په مونږ کښې لورېنه او پیرزوینه پیداکړي، له زړونو اوسینو څخه عنادونه او حسد و کدورت وباسي، ژبه په رښتیا ویلو او حق بیانولو وچلوي او دحرص اوشهواتو مخه ونیسي.

د یوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط اوتپتوالی خوا ته درومي او له ډیرو بدبختیو سره مواجهه کيږي.

په یوه ملت کښې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نیولی او عدالت ښه نه قایمېږي، هغه خلق چه له ښو اخلاقو تیر شوي دي او اخلاقی تربیه نه لري هلته ډیر فجایع او مصیبتونه لېدل کيږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشیطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلته عياشي اوشهوت پرستي، دروغ ويل او حق پتول رواج پيدا کوي او دخيرو صلاح مينه له زرونو څخه وزي، په انساني شعوراو ادارک کښې تغيير پيښيږي، دښو او بدو تميز څوک نشي کولی، دفضايلو قدر او قيمت کميږي، صبرو ثبات استقامت او حقانيت په افرادو کښې نه پاته کيږي، هر څوک هرڅه کوي او شرم و حياله سترگو وزي، هغه تقوی او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضايع کيږي او افراط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نيسي. ددغو ټولو ملاحظاتو په اثر يوملت بايد خپلې خزاني دومره ټينکې ونه ساتي لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق ساتي. داخلاقو ساتنه ترهرڅه زياته ضرورده، که اخلاق نه و، هيڅ نشته او هيڅ نه پکاريږي. بي اخلاقو ژوند د مريضانو او رنځورانو ژوند دی چه له ډيرو شتو سره بېخونده او بي مزې وي. دغه راز نا جوړتيا صحيح اديبان او ليکوال ورکولی او کمولی شي او د همدوی کار دی چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدونه يې پرې نږدي.

تعليم او تربيت

چاچه دتعليم او تربيت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم اومعنی کښې يې غور او دقت کړی دی هغه پوهيږي چه تعليم بېل شی او تربيت بېل شی دی. علم په ټوله نړی کښې تقريباً يوراز وي مگر تربيت په هرملت او هر مملکت کښې بل راز کيږي. علم په لږ وخت کښې ديو څه کتابونو په وړلو او ترجمه کولو له يوه ځايه بل ځای ته نقل شي مگر دتربيت انتقال عمرونه او ډير وسايل غواړي. دعلم ښودنه د يوه ملا او معلم کاردی مگر تربيه کول دمحيط او جامعې، دموږ او پلار دکوراو کورنی ديوه قايد او مرشد وظيفه ده. علم په الفاظو او کلماتو کښې ځای لري مگر تربيت په عمل او کردار کښې ځان ښيي. دغه راز تعبيرات زښت ډير دي اوسړی کولی شي چه دتعليم او تربيت راز راز تعريفونه وکړي او بيل بيل لفظونه ورته په هره ژبه کښې پيدا کړي. تعليم ته ښودنه يا پوهونه ووايي او تربيت روزنه او پالنه وبولي، هغه آسان او دا گران کار وگڼي. دمدنبت او تهذيب، اخلاقو او عاداتو اساس تربيت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زياته برخه ورکړي. دا کېدای شي چه ديوه سړي فهم او ادارک، پوهه او هونبیاږي زياته وي، کتابونه يې ډير لوستی وي، معلومات يې له مدني اشخاصونه هيڅ کم نه وي مگر دتهذيب اوتمدن په لحاظ په ډيرو ابتدايي مراحلو کښې پاته وي. يوسړی دا کولی شي چه دمعلوماتو او نظرياتو په اعتبارد خپلې جامعې اومحيط له عمومي سطحې ډير لوړ شي، خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړي مگر خپله محيطي او نژادي تربيه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چه په هغه خوا کښې کوي دلته يې لسمه برخه هم نشي کړای. رښتيا وايي چه څنگه غر هغسې يې کربوری، که يوسړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بيا هم دخپل هيواد تربيوې رنگ له ځانه نشي لرې کولی اوخپله ملي تربيه نشي اړولی. ښايي چه تاسې په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملایان پيدا کړی چه دکتاب په حاشو اونکتو به ډير ښه پوهيږي، په منطق او فلسفه کښې به يې شهرت لرې ځايوته رسيدلی وي مگر وضعيت او ناسته ولاړه به ئې دغره والووي او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوی نه څه ډير فرق نه لري.

هغه به په ښارونو کښې ډیرې شپې تیرې کړي وي، علم به یې له سمې او اوارې نه غره ته خپلولی وي مگر د ښاروالو او سمه والو تربیت به یې له ځانه سره نه وي وری. ډیر پوهان به وي چه په ډیرو دقیقو علمي مسایلو به پوهیږي مگر کوم نواقص او عیبونه چه د محیط په تربیه کښې وي هغه به نشي لیدای او په دې باب کښې به له عوامو ډیر فرق نه لري. دلته هغه مشهوره قصه رایدیږي چه د پښتنو په سیمه کښې دوه غرونه دي یو ته ایلم او بل ته دوه سړی وايي، څه خلق چه د ایلم په لمنه کښې اوسي هغوی خپل غرچک گڼي، څه نور چې د دوه سړی په اړخ پراته دي هغوی وایې دوه سړی هسک غر دی.

ددوی په مینځ کښې هر وخت په دې خبره جگړه وي او کله کله په کښې سرونه هم ماتیږي، په دغه ځای کښې کوم وخت یو طالب العلم له خپل استاذ سره د بحث راواخیست چه مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنکونه کوو او یو بل ژوبلوو؟ دانا پوهی. باید ورکه کړو او داعادات پریږدو، استاذ هم دده تائید کاوه او دا جنکونه یې د حماقت او نادانۍ سنداو حجت گانه، په دې بحث کښې له طالب نه وویل شوه معلومه خبره ده چې د ایلم غرچک دی او دوه سړی ټیټ دی، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هیږې شوې او طالب ته ئې په بدو او ردو ویلو شروع وکړه، طالب هم د ایلم په غره ټینک ولاړو او له استاذ سره په جگړه اخته شو.

وگورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهیدل چه دا جگړه د ناپوهۍ علامه ده مگر د محیط له تاثیره یې ځانونه خلاص نشو کړای او که هر څه و، بیا هم یو د ایلم او بل د دوه سړی و.

علم او پوهه سړی پوه کولی شي مگر منع کولی یې نشي ځکه چه تربیه په علم باندی غلبه لري. یوسړی دا کولی شي چه بل په خبره پوه کړي مگر ښه کولی یې نه شي، انسان په ډیرو شیانو پوهیږي مگر کوی یې نه، پوهول د علم کاردی مگر ښه کول او په ښه لاره بیول صحیح تربیت غواړي.

د قضاوت شعور

ځینې کسان دي چه په خپله پره نه شي پوهیدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوی هر څه کولی شي مگر په ځان باندې د ملامتۍ حکم نشي کولی او خپله گناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو هیڅ قصور نه ویني او داسې معلومیږي لکه چې ددوی سترگې د ځان د لیدو د پاره نه وي.

د دوی د ډیوې لاندې همیشه تیاره موجود وي او هغه څه چې باید په ځان کښې وگوري په جهان کښې یې گوري. دوی چې په خپل گریوان کښې سر ښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه ذره ملامتې نه شي لیدای مگر چې بل ته متوجه شي ډیر واړه شیان په نظر کښې غټ ورځي او په لړمانه کښې هډوکې پیدا کوي ددغسې اشخاصو انساني شعور ډیر کمزوری وي او د وجدان سترگې یې ړندې وي.

دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تیر شوي، او د بل آس له خپل ټپو سره هیڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عیب او قصور له لیدلو عاجز دي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، دخپل ځان اصلاح هیڅکله نه شي کولی او خپل عیب ورته هنر معلومیږي.

هغه د قضاوت شعور چه په حیوان کښې نشته او په انسان کښې شته سړی مجبوروي چې خپل ښه او بد و سنجوي او هغه وخت چه دده معامله له نورو سره پیداشي ځانته تر څخ ونه وهي او ډیره ښه منصفی وکړي.

هغه وخت چې انسان د ځان او د بل په حق کښې حکمیت کوي او ځانته د قضاوت په حق قایلېږي باید خود خو اهي او خود غرضي پریږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل او پردي فرق ونه کړي، د حق په ستونی پښې کینږدي او

له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور داغواړي چې انسان به له خا نه سترگې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چه څوک به هیڅکله کوم بد یا ناوړه کارنه کوي، هیڅکله به د چا په حق کېني ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چه زه په دنیا کېني دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کېني پرېستې نه غواړم، زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواځلاقي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چه خپل نفس هم محاکمه کړی شي او په خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چه انسان له ځانه سره یوازې کيږي او په خپل ګریوان کېني سربنګته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالیږي.

انسانان هم هغه انسانان ډیرښه ګني چه په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانی مستحق نه ګنل کيږي، دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي، هغه بل د خپلې سرکشی او نافرمانی دپاره دلایل پیداکوي او ځان ګرم نه بولي.

د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کيږي په خپله ګناه نه قایلیدل او خپله پړه نه منل دی.

ذوق

څوک چه د یوه ښه شعر په لوستلو، دیوې ښکلې نغمې په اړوېدلو، دیوې ښې منظرې په لیدلو پخپل نفسی حالت او کیفیت کېني تغیر وینی او د خوشحالی احساس کوی هغه ته د ذوق خاوند ویل کيږي، او هغه چه له دې ټولو شیانو پټې سترگې تیريږي او په بې اعتنایې ورته ګوري د بې ذوقو په ټولګي کېني راځي.

د یوه مدنی او بدوی انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډیر ښه معلومیږي.

هغه څه چه یوشاعر او دشعور خاوندې داسمان په رڼو ستورو، د سپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستی، دشنو بڼونو په سمسورتیا، د بلبلو په نغمو، د ښکلو په ناز او خندا کېني ګوري د غرو شپانه اوساده انسانان یې هم وینې مګر په دواړو یوشان اثرنه کوي او په احساس کېني یې ډیر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چه د شعر او ادب له اغیزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثیر نه کوي باید پخپل ځان وویریږي اوپوه شي چه انساني احساس یې ډیر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چه انسان ته دخورو اوترو خوند ښی حیوانات یې هم لري او مچان هم د خورو احساس کولی شي مګر هغه بل ذوق چه دلطایفو او محاسنو په خوند باندې پوهیدل دی هغه یو بل شان تلذذ دی چه په خوراکو نوکېني هیڅکله نه موندل کيږي او له شهواني خوندو نه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله دکلزار لورته بیایي او هغه ذوق کارغه په مردارو پسې ګرزوي. بې ذوقی د انسان لپاره لوی عیب دی او هغه څوک چه د ښو خبرو او انسانی فضایلو په خوند او کیف نشي پوهیدلی له ډیر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته چه دزرکو له اوازه درزکو کباب خوندور کوي او د رباب له ترنګه دغوری شرنګ ته زیات خوشحالیږي د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډیر خپه کيږي او بې له شخوند وهلوپه خوندنشي پوهیدلی. څوک چه د خیر رسولو او عواطفو ذوق پیدا کړي هغه بیا له دېنه چه ځان وری پرېږدي او بل مور کړي ډیر خونداخلي اودغه مزه په ډیرو خوندورو طمامونو کښې نه مومي.

پوهان اومشران باید دصحيح اوانسانی ذوق په پیدا کولو او روزلو کونښن وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندې. هغه کسان چه دشهواتوپه استسقی اخته دي او داتنده پکښې زیاته شوېده که هغوی هرڅومره خوروب اوسیراب شي نسونه ئې پرسیري اومري مگر تنده ئې نه ماتیري او قناعت ئې نه حاصلیري. ددوی اساسي علاج دانه دی چه خواړه او اوبه پرې زیات کړو بلکه اصلي چاره ئې پرهیز او درنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض اوعلیل وي یاله فسق اوفجورسره اشناسي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کښې تړي اومقام یې ټیټوي مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنایي پیدا کړي او نور خوندونه وپیژني انساني سویه لوړیږي اوعالي اخلاق په محیط کښې رواج مومي. دذوق تربیه او پالنه دعالي ادب اوشعر کاردی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کيږي.

هغه روجي امراض چه ډاکتران یې علاج نشي کړای دشعر او ادب خاوندان یې په اسانۍ چاره کولی شي. که په شعر او ادب کښې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول وکړي او شاعر دظوا هرو په حای حقایق او معاني وستایي کیدای شي چه دیوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کښې تغیر پېښ کړي او ذوق یې ورواړوی. هغه احساس او هغه مینه چه له سلیم ذوق څخه پیدا کيږي په اجتماع کښې ډیر ښه تاثیر لري او د ډیرو بدبختیو علاج پرې کيږي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی چه له واقعاتو اومحسوساتو نه هغه خواځینې شيان ویني او په غیبي حقایقو پورې زړه تړی.

په کومه لاره چه خیال تللی شي هلته عقل د ړندو په شان تپریږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او دملتونو په حیات کښې ډیره ستره او مهمه برخه لري. کوم علوم چه عقل پرې یقین کړی دی او دخيال برخه په کښې ډیره لږه معلومیږي که غوراو دقت وکړو خیال په کښې ډیره برخه لري.

که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ چه دریاضیانو ابتدا او انتها کښل کيږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورځنې پیدا شوي اوله خطوطو څخه بیاطول، عرض او عمق یعنی مقایس ثلاثه پیدا شوی دغه دواړه شيان بی له خیاله وجود نلري. دغه دصحراکانې چه مونږ ئې په حجریت او کانیټوب پیژنو دا هم دخيال اغیزه ده او دانسان تحلیل دتججر اوتجمد په صورت ورته قایل شوی دی.

که چیری انسان د خیال له قوته محروم وای اوبی له محسوساتو یې نور څه نه لیدلی عقل اوفکر یې دغی درجې ته نشو رسېدلی اوبه غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیال په انساني ژوند کښې نشاط اوسرور پیدا کوي او احساسات و عواطف

روزی. هغه شی چه دانسان په نظر کښې معنوي محسنات او روحي آما ل ځلوي هغه خيال دی او همدغه شی لکه یوه بسکلي حوره انسان په هر حال کښې خوښ او خوشحاله ساتي.

دوطنخواهي احساس، د ازادۍ ارزو، دشهرت تمنا دانسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیا یې اولوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انسانی تخیلات دي چه دیوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کوي، خيال په شعر او ادب کښې ډیر د خل لري او شعراً او ادباً د خيال په مرسته عواطف او مشاعر راوښوي.

چیرته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړبلل کيږي او انسانان د مادياتو په مینه کښې ورکيږي هلته په زرونو باندي مایوسي اوافسردگي غلبه پیدا کوي او د عرفاني نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزی.

په دغسې ځایونو کښې خلق په مساجدو کښې ناست وي سرونه یې په زنگنو ایښی وي، خطیبان خطبې او خطابې لولي، مگر د دوی په زرونو کښې هیڅ جذبه هیڅ جوش او حرکت نه پیدا کيږي او ټول په مراقبه کښې ویده وي.

مجالس او محافل بی روحه وي، جرايد او مطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مگر په زرونو کښې سره بېل او جدا وي.

د هرچا غم او خوشحالي ځانته وي، هیڅوک له هیچا سره رابطه وعلاقه نه لري، همدردی او غمشریکي له مینځه ځي او یوه بېشعوره ړنده دنیا جوړيږي.

که په شعر او ادب کښې له خيال او تخیل څخه کار واخستل شي او له خيال نه استفاده وشي له ړندو سترگو نه هم اوبښکې تو یوي اوله کابو نه سخت زرونه نرموي.

تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشي او د ډیرو خلقو کورونه خراب کړي، ډیر مالونه او ډیر انسانان له ځانه سره یوسي اوبښځې ونر، ماشومان او سپین ږيري په اوبو کښې لاهو کړي، که مونږ دغه حادثه دیوه خبر اواطلاع په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړي لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر اومهیج شعر جوړ کړي او خيال پکښې خپله ساحري صرف کاندې. داواضح خبره ده چه خيال په عواطفو اوا احساساتو باندي حاکمیت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان یوازې د عقل په نغوته کارکولی نو دسیلاب یو مختصر خبر او دتلفاتو احصائیه کافی وه چه دمصیبت لیدونکو دپاره د نورو همدردی اودلسوزي حاصله کړي او د شعر ورومان وظیفه په ځای کړي مگر داهیڅکله نشي چه یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یوشعر اوادبی شاهکار چه له خيال اوتخیل نه پکښې کاراخیستل شوی په زرونو اثر وکړی او عواطف و خوځوی.

عشق او حرص

کورپه کوراوکلي په کلي گرزېد مه، دهرچا به چې څه په خدای لوریدل هغه به یې زما په ځولۍ کښې غورځول، رنگ په رنگ غلې او دانې به زما په گوډي کښې تولیدې او په کچکول کښې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه مگر زه به نه قانع کیدم او زما سرگرداني نه ورکیدله. له یوه کلي به بل ته تلم اوله بل نه بل ته، هیڅ نه وم خبر چې زما لیلی په کوم کور کښې ده؟ اوزه څه شی دومره لالهانده کړی یم.

زه به لکه د هوا مرغه سرگردانه گرزېدم او نه به پوهیدم چه دکوم دام او کوم بڼکاري بڼکاري؟ ما ته نه وه معلومه چه دا د حرص او لوری سرگرداني به کله او څنگه قطع شي؟ لکه چه د هوا مرغان په يوه پتي، يوه باغ او يوه بڼ کبسي نه ايسارېري زه هم د يوه کلي او يوه کور په خيرات نه قانع کيدم او په ډيرو گرزېدو به نه ستړی کيدمه.

زه په دی نه پوهیدم چې د گلزار بلبلي ولې په دانو پسې نه ځي او لکه کارغان مرداری نه لټوي.

ددې سر کشفول زما دپاره ډيرگران کار و او د دنيا په دغسې اسرارو پوهيدل هم څه اسانه کار نه دی. دعلم او پوهې رياران د هرچاکورته لاره نه لري او هر چا ته د معرفت له دنيا نه خبر نه راوړي.

ماته دا پته نه لگیده چه دحرص علاج په څه شي کيږي؟ او هغه څه چه دانسان مخه له ټولو شيانو يوه شي ته راگرزوي څه ئې بولي؟

زه ډيره موده دغسې سرگردانه او لالهانده در په در، خاورې په سر وگرزیدم او خير مې غوښته چه نا ځايه مې په يوه بڼکلي ليلي سترگې وښتې او د جمال پرښتې خپله راته خير راوور.

زه اوس د بل چا سره خبرې نه کوم او بل څوک نه وينم يوازې له خپلې محبوبې سره راز و نیاز لرم او وایم: څه ښه ورځ وه، څه ښه ساعت و چه د کور مزدوره له کاله وتلې وه او تا پخپله له دروازې نه سر راښکاره کړ.

تا ماته وکتل او ما تا ته، پدې کتلو کبسي نه پوهيږم څه اثر موجود و، چه زه ئې له نورو کورونو راستون کړم او يوازې ستا د در ملنگ شوم. تا ما ته په اصل کبسي د عشق او محبت خير راوور او زما لوره دې بيخي ورکه کړه. زما د حرص کجکول دې مات کړ او د خوراک و ځکاک فکر دې رانه ويوور. زه اوس د بلبلو د ژوند په راز پوه شوم، ما ته اوس دا علم بې صوته او بې الفاظو حاصل شو چه د حرص علاج بې له عشقه په بل شی نه کيږي.

هر عشق چه وي او هره ليلي چه چا ته ځان بڼکاره کړي، د جمال پرښته وي که د علم و معنی محبوبه له انسان نه بل شی جوړوي او له ذلت او حقارت نه ئې خلاصوي. د دنيا حرص او سرگرداني د عشق له برکنه کميږي او کارغان و بلبلي همدغومره فرق لري. هغه ملنگان چه په دغو کوڅو کبسي څوک په دیدار او څوک په دنيا پسې گرزوي په ظاهره يو شان معلوميږي مگر په حقيقت کبسي يو راز نه دي.

هغه څوک چه بې له يوه ټوک ډوډۍ او غور هډوکي بل مطلب نه لري هغه ته ستا درگاه او نورې درگاه څه فرق نه لري مگر چا چه په تا پورې زړه تړلی او ستا دیدار غواړي هغه يوازې ستا د کور طواف کوي او ستا د ديوال سيوری د هماغی له سيوري نه ښه گڼي.

ستا د بنايست په گلزار باندې يوازې بلبلو زړه بايللي دي او بس. دا نور ټول هغه هوائی مرغان دي چه د خورو ميوو د پاره ځي او راځي او هره ورځ شل او سل باغونه لټوي.

اې گرانې مېنې! ای بڼکليه هيواده! ای د بڼکلا او نازو نعمت مېرمنې! هغه څوک چه تا نه ويني او ستا عشق ئې په زړه کبسي نه دی پیدا شوی هغه ستا د درگاه خاورو ته په قدر نه گوري، ستا د بهار ارزو نه لري ستا په گلونو لکه بورا او بلبل نه ټيږي، ستا د جړوبيو او آبشارونو، ستا د بنايسته غرونو او گڼو ځنکلونو د بنايست احساس نشي کولی ستا زړکو او هوسيو ته په مينه او محبت نه گوري، ستا له گلونو ډکه ځولۍ پرې اغيزه نه کوي، ستا ډک سيندونه او شنې درې ورته هيڅ معلوميږي.

گرانه وطنه! تر څو چه د خلقو په نظر کبسي ستا د حسن او جمال شعور او احساس پیدا نشي او بې له غورې او خورې مړۍ نور څه ونه پيژني تر هغه وخته چه انسانان يو معنوي او نظري ذوق او شعور پیدا نکړي ستا محبت د دوی په زرونو کبسي ځای نه نيسي.

دغه ډوډۍ غرپ عالم چه بې له نس مړولو بله سودا نلري او د عشق و مينې له جهانه نا خبره دی ستا مينې او محبت ته نشي رسيدلی. دوی له تا نه ډيري گټې وکړي مگر ستا عشق ئې په زړه کبسي پیدا نشو دوی لکه ليوان ستا په رمو کبسي گډ شوه او ډبرې غوښې ئې و خورې مگر ستا نشوه.

په رښتيا چه عشق او مينه د گټې او فايدي په رڼا كښې نه موندل كيږي او له دغه لارې څوك د عشق مقام ته نه رسېږي. هـو! عشق د نفع او فايدي جنج ته سر نه ټيټوي بلكه شروع ئې په دغه قربانۍ باندي كيږي. عشق د سوداگرۍ متاع نه ده او خيټه ور پرې نشي پوهيدلى. د عشق درس بايد له بلبل او بورا څخه واخستل شي او د شعر و ادب په نغمو كښې د وطن او هېواد عشق و مومو. دا سندري د وطن شاعران وائي او شعر و ادب دا كولى شي چه مونږ له دغه عشق سره اشنا كاندي.

دمشرانو عشق

څوك چه لوى شي او دمشرتوب لورې درجې ته ورسېږي هغه بيا په دغسې ډيوو چه په يوه كور كښې بليږي ځان نه سيزى او نه لكه هلكان په كوم سپين مخ يا ملالو سترگو خپل زړه بايلي. هغه هيڅكله د دنيا په سرو او سپنو داسې نه مين كيږي لكه په مال مين سوداگر چه شپه او ورځ د دنيا په غم كښې ورك وي او بل هېڅ شي ته يې پام نه وي، مال لا څه چه د خپل ځان، خپلو لوبو او ځامنو، د خپل تېراو كهول مېنه اودوستى هم پرې دومره غلبه نه كوي چه نور هر څه هيركړي اويوازې خپل غم وژاري. مشران او لوى خلق دغه ټول محبتونه چه واړه خلق يې لري په يوه عشق قربانوي چه هغه د ملت او هېوا د عشق دى. د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران دمشرتوب حق پيداكوي او دبابا توب مقام او منزلت مومي. څنگه چه يو طفل او كوچنى دډيرى ناپوهۍ په وخت كښې خپل پلار پيژني اوپه غير كښې ځان ورغورځوى ملتونه هم كه هرڅومره بې تعليمه وي دخپلو خوا خورو مشرانو تيمز كولى شي او د دوى په ځولى كښې ځان اچوى، خپل ټول مقدرات دوى ته سپاري او په دوى اعتماد كوي. د عشق په جاذبه كښې دغه قوت موجوددى چه احمد شاه غوندي د پنځه ويشت كالو ځلمى دټولو پښتنو بابا كړى او دډيلى په تخت يې كښنوي. دپښتو نخوا اوپښتنو عشق احمدشاه بابا ته لويه شهنشاهي وركړه او ډيرو سپين ږيرو دده بابا توب ومانه ځكه چه دى رښتيانى مشر و او هغه عشق چه په مشرانو كښې پيداكيږي په ده كښې موجود و. ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دى ويلي:

ستا د عشق لـه وينـو ډك شـوه ځيـرونـه

ستا پـه لاره كښـې بـايـلي ځـلمـي سـرونـه

تاته راشـمه زرگـى زمـا فـارغ شـي

بـي لـه تـامـې انـديـښـني د زړه مارونـه

دډيلـي تخـت هـيـر وـه چـه رايـا د کـرم

ز مـا د بـيـکـلـي پـنـو نـخـو د غـر و سـر و نـه

کـه تـمـا مـه د نـيـا يـو خـوا تـه بـل خـوا ئـي

ز مـا خـو بـن دـي سـتـا خـا لـي تـش ډـکـر و نـه

ا حـمـد شـاه بـه د غـه سـتـا قـد ر هـي ر نـه کـا

کـه و نـيـسـي د تـمـا م جـهـان مـلـکـونـه

څوک چه معنوی رشد او بلوغ ته ورسیري او د مشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هیواد سره همدغسې عشق پیدا کوي او وطن ته د عشق په نظر کوري، هغه بیا د غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کانو او بوټو کبې یوه داسې تجلی اوریا ویني چه هر څوک یې نشي لیدای او هر چا ته ځان نه بښي.

څنگه چه یونباپیرک ځلانده لمر نشي لیدای، یوکوچنی د ځلمیتوب احساس نشي کرای، د دغو ټیټو ډیو و پتنگان دستورو ډیوو ته نه رسیري، دغه عالی عشق ته هم هر څوک نه رسیري اونشي رسیدلی.

داعشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی اوبل کیف لري.

ددې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن و جمال عشق سره بیل کړئ او هغه منظره چه دمجنون او لیلی په عشق کبې یې وینئ له سترگو لری کړئ.

دا هغه راز مینه ده چه دپلار او ځوی د مرشد او مربد د شاگرد او استاذ ترمینځ وي اوبې له غمخوری او خیر خواهی نور مظاهر نه لری.

په دې عشق کبې نازو نیاز، بی پروایي او تغافل نه ځایيږي اونه په کبې رقیب او ریبار شته. له دې عشق سره رحم وعاطفه، ثبات او متانت همدردی او ایثار ملگری وی او له هر راز تهمتونویې لمن پاکه ده.

دلته لېونتوب اوله خپله پردیو بېلېده نشته او نه پکې د معشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کیږي.

له دې عشق سره د پیسومینه او د مادیاتو محبت نه یو ځای کیږي. هغه څوک چه په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه هیڅکله یوقام په ځان باندي نشي راټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غونډیږي هغه پیسې نه غونډوي او دغه مینه له زړه څخه باسي.

کوم اشخاص چه قصې گټي هغه پیسې نه گټي اوبه بت شکنی افتخار کوی.

داکیدای شي چه قلندران او درویشان د ملت مشران شي او خلق یې په مشرتوب ومني مگرد پیسو مینان او سود خواره یابدې خواره هیڅکله د مشرتوب لوره درجه نه مومي اونه د مشرانو عشق پیدا کولی شي.

ای هغو کسانو چه د مشرتوب آرزو لری او لویوالی غواړئ!

راشئ! چه د خود خواهی او ټیټو مینو مراندي او تابونه پرې کړواو د لمر و سپورمی په خوا کبې خپلې خیمې ودروو. راشئ! چه له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو.

راشئ! چه یوملی او وطنی شعور پیدا کړو او د وطن غرو او رغو، کانو اوبوټو ته په مینه اومحبت وگورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بیا به هر یو بل ته محبوب معلومېږي او هیڅوک به هیچا ته په نفرت نه گوري. یو بدای به د خوارانو دلداری کوي، یو عالم به ناپوهانوته سمه لاره ښيي، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې گرزې، یو قوی به دضعیف پټی په اوږو واخلي او ټول به یو له بله څارېږي. راشی! چه همدغسې وکړو او ددې په ځای چه یتیمان وژروو د یتیمانو اوبښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملکري څه شوه چه ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې او یو ساعت به هم نه بېلېدو. هغه کانې به اوس چیرته وي چه دشپې به مې په جیب کېښې ساتل او یوه شېبه به مې له ځانه نه بېلول. هغه ونې به اوس څنگه وي چه مونږ په کېښې ټالونه اچول اوله ملگرو سره به مو یو ځای ځنکل. داشیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم. هغه خاورې چه مابه په کوڅو کېښې ورسره لوبې کولې باد ویوړې اوزما خوشحالي هم ورسره لاره. هغه دگاتو او لوبو میدان به هم وران شوی وي، دگودر غاړه به هغسې نه وي د خیزوځای به هم بل راز وي. دا څه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چه زه یې له دې ټولو بیل کړم او بېخي یوازې شوم. زه خو به یو ساعت له خپلو ملگرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس ولې یوملگری نه لرم او چا ته نه نژدې کېرم. هغه بله ورځ چه زما یو پخوانی ملگری دلته راغلی و، ما ورسره هغسې دمېنې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکاریده، هغه به څومره خپه شوی وي او په زړه کېښې به یې څه تیرشوی وي، هغه به وایي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشنايان یې پرېښودل. ماته خودی زښت ډیرگران و، اوله هرچانه به مې ښه گانه، ده هېڅکله داگمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې بې پروایي کوم او دده مینه اومحبت به هیروم. ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردی کېږو اوزره ملکرتیا به پرېږدو. نه پوهیږم زما او دده ترمینځ چاتوړې کټوې وگرزولې او زمونږ زړونه یې یوله بله توره کړه. دی خو زما ډیر خور ملگری و، ما ولې دده قدر ونکړ ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي یې زاړه و او څه یې نه درلوده که دناپوهی. په وجه راته بل راز ښکاره شو؟ زه اوس دعزت اواعتبار خاوند یم او دی لا چانه دی پیژندلی، که کوم بل علت اوسبب موجود دی چه زه او دی یې په زړونوکېښې لرې کړو او پخوانی رابطه یې قطع کړه. ښایي چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ماډیره موده څه توراوسپین ولوستل اودی په هماغه پخوانی حال پاته دی زه اوس له کتابونو اواخبارونوسره اشناشوم او دی یوه چټی نشي لوستلی، زه په یوه مانې کېښې دماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کېښې پوزی نه لري، زما خلق قدر کوي او دده سلام هم نه اخلي مگر دا نو ولې زما اودده

د بېلتون سبب کيږي ولې زما او دده ملگرتيا قطع کوي. که يو تن څه نه لري او غريب وي هغه سره به سړی خپله
اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.
که دسړی يوملگري ناپوه وي او په څه نه پوهيږي هغه به پوه کوي او که به يې له خپل مجلسه شړي.
هغه انسان چې دپوهې اولياقت دعوه کوي او ځان دپوهانو دډلې گڼي څنگه دا قبلولی شي چې د خپل هېواد خواران
او غريبان له خپلې مينې او محبته محروم کړي او علم وپوهه د بېلتون اولرېوالی موجب وگڼي. دا عادات خو له يوه
بناغلی انسان سره نه بڼايي.
علم او پوهه بايد يوسړی له نورو نه بېل اولرې نکړي او نه د دنيا عزت او اعتبار يو انسان له خوارانو او غريبانو نه
وشکوي.
هغه علم چې دکودو په شان دوه خواږه ملگري بېلوي او دغرور موجب گزري له ناپوهۍ نه يې زيان او ضرر ډيردی او
هغه سواد چې سړی له محيط او اجتماع نه لرې کوي اوله نورو نه دسړي زړه توروې په حقيقت کښې همدغه توره کتو
ده او ماتول يې پکار دی.
که څوک غواړي چې په اجتماع کښې ژوند وکړي او له محيط نه استفاده وکړي، د علم او لياقت غرور دې له ځانه لرې
کړي، خپله هوبڼياري او دبل ناپوهۍ دې حایل نه گڼي، سړيتوب او انسانيت دې نه هيروي، اجتماعي مېلان دې نه
بايلي، خوار وغريب ته دې په خوارو سترگو نه گوري، له ملگرو دې په هيڅ وخت او هيڅ حال کښې نه بېليږي، بلکه
رادي شي او له جماعت سره دې خپل غم شريک کړي او خپله خوشحالي دې هم دنور په خوشحالي کښې ولټوي
خپل زړه اوفکر دې له نورو نه بېلوي، يوځای دې ورسره خاندني او يوځای دې ورسره ژاړي، ددوی په خوښه دې
کار کوي چې دده په خوښه کاروشي.
خوشحالي او کاميابي همدلته ده او په يوازې توب کښې نشته، هرڅوک چې له نورو نه پردی او لرې شو هغه هيڅکله
نشي خوشحاليدلی او په يوه پټ اورسوزي.
د (من شد في النار) همدغه معنی ده او دنيا دوزخ همدغه يوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ بايد دلته داسې اورونه بل نکړو چې کلي او ښارونه وسيزي او په لوهي يې د بصيرت سترگې رنډې شي ځکه چې دا
اور د حسد اور او دشيطان له کوره دی.
مونږ به خپلې ډيوې له هغه اوره لکوو چې په کوه طور کښې يې ځان ښکاره کړی او د زرونو او دماغونو خونې روښانه
کوي.
د حضرت ابراهيم (ع) پيروان بايد پخپل عمل او يقين سور اور ځانته کلزار کړي او پخپل لاس د عالم دسيزلو لپاره
دوزخونه جوړنه کړي.
هرچا چې په پخپل زړه کښې د حسداور مرکز ددوزخ اور يې نشي سېزلی او په سرولمبو کښې سلامت پاته کيږي.
هغه څوک چې له يوه جماعت او جمعيت نه په نفرت او عناد وزي هغه هروخت په سره اور کښې سوزي او تل په
اور کښې وي.
ته په دې پوه شه چې زما اوستا بېلتون لويه گناه ده.

که دوه مین سره بیل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت يې نور هم زیاتېږي او دوصال ارزو قوي کيږي مگر د دوه ورونو بېلتون او هغه بېلتون چه دبعض و حسد په سبب پيداشي عالمونه تباہ کوي او ملتونه برباد وي. زما او ستا نژدې کېدل، يو کېدل، پخلا کېدل، ملګری کېدل ډير لوی اجر لري. زه او ته دوصل لپاره يو ځکه چه فصل او بېلول دشيطان کار دی. زه او ته به سره نژدې کيږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چه دغه فاصله دلوی خدای په فضل او مرحمت له مینځه واخستل شي. زه او ته که هر څومره نژدې شو هماغو مره خدای ته هم نژدې کيږو ځکه چه ارومرو به په نفس او شيطان پښې ږدو او له نفسي او شخصي اغراضو به تيرېږو. زه او ته به ځانته نه ګورو دملت او مملکت خيرو سعادت ته به ګورو. مونږ بايد ملي او اجتماعي ګټې په نظر کېښي ونيسو او له لور افق څخه نظرو کړو. زه به ديو کېدو اونژدې کيدو لپاره خپل هر څه له تا قربان کړم مگر ته هر څه له ځانه مه قربانو ه او عمومي مصلحت په نظر کېښي نيسه!

سترګې مه پټوئ!

ښه وګورئ! سترګې مه پټوئ! خدای ته ورتګ دی د قیامت ورځ راتلونکي ده، سترګې پټول، حق نه ويل، د حق په ځای کېښي چوپ کېښناستل ډيره لوی او عظیمه ګناه ده. وګورئ! او په ځير ځير وګورئ، که ستاسې سترګې خلاصې شوې که تاسې هر څه وليدای شوه، که ستاسې بينايي معلومه شوه ډيره لويه اوستره ګټه به وکړئ. ستاسې ډيرې بدبختۍ په سترګو غږولو، ليدلو او کتلو ورکيږي. تاسې دسترګو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترګو نه دی اخستی. هغه کسان چه ګوري او ويني غله ورځني څه نشي پټولی او غدی پرې نه لويږي. تاسې خپلې سترګې غږوئ او ګورئ څه نه ويني او څه نشي ليدای، تاسې به وايست چه مونږ شپه او ورځ پيژنو، تور او سپين بيلوو، دانسان او حيوان فرق کولی شو، که مونږ څه نه ليدلی هر ګوره به د چاله موټر لاندې شوی وو يابه په کندو او کپرو کېښي لويدي وو، په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به تللو. زه وایم چه اوس هم ډير خلق بې لارې روان دي اوسمه لاريې پرې ايښی ده، ډير خلق له ګرنگو نو لويدي دي مگر ځانته نه دي ملتفت. دغه شان ليدل او کتل چه مونږ کولی شو حيوانات يې هم کولی شي او دموترو له مخې اوبنان هم ځانونه په ځنگوي، وابښه او اوبه ويني، له پانو نو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسي خطراتو نه ډډه کوي. دانسان لېده او کاته بايدله حيوان نه ډير فرق ولري، د بنيادم نظر بايد دومره سطحي او سرسري نه وي.

راځئ! چه مونږ اوتاسې د خپل نظر امتحان وړکړو چه مونږ څه ليدلی شوکه نه؟ مقصد مې دا نه دی چه د اولې شپې مياشت په مازديگر ياغرمه کبې گورو، يا به څوکروه لری يوشی معلوموو چه انسان دی که حيوان، نردی که بنځه؟ سپوردی که پلي؟ زما مطلب بل شان امتحان دی اوبل راز سترگې مې په کار دي.

هوا! زه هغه سترگې غواړم چه غدر، خیانت، ریا، ټکي، ظلم اوتلبیس بلکه ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان ليدلی شي.

زه وایم دغه خلق چه تاسې په لارو او کوڅوکبې، په بازارونو او مساجدو کبې، يا په دوايرو او وزارتوکبې په کراتو او مراتو ليدلی اوکتلی دی ایا تاسې دوی په رښتیا ليدلی اوکه اشتباه موکړیده.

زه گمان کوم چه ډيرو خلقو ډير خلق نه دي ليدلي او ورسره اشایان شوي دي.

دغه سترگې چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ویني، دغه شان سترگې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حیواناتو سره هم شته.

هغه سترگې چه له رنگونو او اجسامو نه ماوری نورشیان ليدلی شي هغه زمونږ په کوراو کلي کبې له چا سره نشته او مونږ په رښتیا څه نه وینو. ما ته دا سودا په ټينگه پيدا شوی او زره ته مې دا خبره لويديلي ده چه مونږ څه نشوليدلی که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ او ما پوه کړئ.

ماخو د مخه وویل چه زه له تاسې نه په ریا ورځ دستورو ليدل نه غواړم، زه وایم دغه کسان چه تاسې يې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کيرئ يا په موټر اوبگيو کبې ستاله مخه تيريري تاسې يې پيژنئ چه دا څوک دي او څنگه خلق دي؟

هغه چه په نبونبو مانيو کبې اوسي، په اعلی موټرو کبې سپريري نفیس لباسونه اغوندي، اوبڼه ښه خوراگونه خوري ایا په دوی کبې خاينين، غداران، ظالمان اومنافقان نشته؟

دوی ټول کاریگر لایق اوصحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايداونه او دا دومره ډيري پيسې په مشروع ډول په کار او لیاقت پيدا کړي دي؟

دغه نور چه ډوډی نه مومي، دناستې ځای نه لري، په تن لغړ او په خيټه وري دي په دوی کبې دوطن صادق خدمتکاران، پاک نفسه زحمت کسه او لایق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول له څرمې بېکاره او غير مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وگورئ! او ډير غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمو نو، رشوتونو او خیانتونو عالی قسرونه، نفیس موټرونه، پاڅه جايداونه اولور مقامونه پيدا کړي وي او ډير ښه خلق اوصالح اشخاص چه لس شل کاله يې دوطن خدمت په صداقت اوپاک نفسی کړی وي هغه نن خوارو زار، بې کوره او بې اوره گرززي او هيڅ نه لري نوتاسې يقين وکړئ چه مونږ رانده يواو څه نه وینو.

که چيرې درندو بازار نه وای او خلقو ښه اوبد ليدلی هيڅکله به دغسې نه کيدل اونه به و شوي.

که زمونږ په سترگو پردې نه وای د رشوت خوروپه کور کبې به دابنا يسته پردې نه څرېدلی او دقصور خاوندان به په قسرونو او مانيو کبې نه اوسېدل.

د زمانې تغیر

که تاسې هېر زري نه یاست اوسترگې نه پتوئ نو په دغو لرو کلونو کې په عالم کې ډیرلوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شوی ده مگر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې ډیرښه پوهېدلی شي. دانسان وجود که څه هم په هماغه پخوانی حال دی، هماغه دوه سترگې دوه غوړونه او دوه پښې لري مگر هغه څه چې نن لیدلی شي پخوا یې نشو لیدلی، هغه څه چې نن یې اوري پخوا ئې نشو اوریدلی، ترهغه ځایه چې نن رسیږي پخوانشو رسیدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوا نه پوهیده، هغه څه چې نن ویلی شي پخوا ئې نشو ویلی. څوکاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې مگر نن راسره په موټر کې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نه لرو.

یو وخت و، چې مونږ بد بدکارونه ښه گڼل او ستایل مو، بیا یو وخت راغی چې په دغو ستاینو شرمیدو او چوپ شوو مگر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلی شو.

زه چې نن خپل ځانته گورم او دخپل شعور او ادراک تفاوت سنجوم پوهیږم چې په دنیا کې ډیرلوی تغیر اولوی تحول پېښ شوی او زمونږ په هیواد کې یې هم ډیر تاثیر کړی دی.

یو وخت و چې مابه هغه څوک ښه گانې چې چاته به یې زیان او ضرر نه رسیده مگر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوگانې هم غوښتلې، مابه ویل ښه سړی هماغه دی چې په زړه کې یې دوطن اوملت دپاره ښې ارزوگانې اوبښه نیتونه موجودوي، مگر نن په دې هم نه یې قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او دایثار اوفداکاری په میدان کې داخل وي.

دایوازې زما حال نه دی نورهم ډیرملکري شته چې بې عمله ایمان کافي نه گڼي او تشو ارزوگانو ته په څه قیمت نه دي قایل.

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزولري چې مونږ ورته ښه ووايو اوبښه یې وگڼو هغه دې په دې پوه شي چې تش لستونی اوبې لاسه لستونی مونږ نه خوښوو بلکه کاراوعمل ته گورو او دهرچا جد وجهد، قربانی اوفداکاری په نظر کې نیسو. مونږ اوس له پخوانه زیات هونښار شوي یو او سادگان نه یو، مونږ خلق پیژنو او په زړونو کې ډیرښه پوهیږو.

مونږ رښتیا ویلی شو، زمونږ په زړو نوکښې بې د خدای له ویرې بله ویره نشته، مونږ حقایق څرگندو او حق وایو مگر ددې کاره دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او دبل د پوهولو او وپېلولو ټینکه اراده لرو او دا کار هیڅکله نه پریردو، مونږ غواړو چې اعمالو او افکارونه دلوی خدای په توفیق خیرې او ناولتیا گانې ورکې کړو او د ضرورت په وخت کې ډیرې ناپاکه جامې په تیږو وټکوو او په څو بارو یې ووهو.

مونږ ځینې لوړکسان وینو چې اخلاق یې ډیر ټیټ دی، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمیږي، دفسق په شهرت پروا نلري، خیانت ورته بدنه معلومیږي، په پردي ناموس ډیر زور ورځي، په رشوتونو قصرونه اومانې ابادوي او په ډیرو هسکو ځایونو کې ناست دي.

مونږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توپې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل سږات ووبنځي او پخوانی عادتونه پریردي.

ددى زمانې همدغه تقاضا ده او دزمانې تغير له دوى څخه دغه نفسي تغير غواړي. كه دوى غواړي چه زمانه يې رسوا نكړي اوڅوك يې سترگو ته خلى ورنوري بايد خپل ځانونه اصلاح كړى او پوه شي چه زمانه بل راز شوه اوبل راز خلق غواړي.

برابره دى

صحرا ته ولاړم هيڅ كاني له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم ځينې جگ اوځينې ټيټ و، په باغونو وگرزېدم دټولو بوټو وده او لوړتيا يوراز نه وه، ددرياب كبان مي وليدل يوله بله په تول كښې برابر نه ختل، د هوامرغان هم ځينې غټ او ځينې واړه و، ښارونه مې وکتل د ځينو كورو ديوالونه اوچت و اود ځينو نه و، كورونو ته ننوتم، ځينې غولې لوى و، ځينې واړه، په دوايرو كښې وگرزېدم ټول ميزونه او ټولې چوكۍ يوشان نه وې، كتا بخانې مې وكتلې د درستو كتابو قطع او حجم برابر نه و، هيوادونه مې وليدل ځينې تاوده و، ځينې ساړه، انسانان مې وکتل څوك جوړو او څوك ناجوړه، څوك ړانده و او څوك بيټا.

د لوى خداى كتاب مې بيرته كړ دا خبرې مې پكښې وليدې:

اياپوه او ناپوه برابر دي؟ د ړانده او بيټا ترمينځ څه فرق نشته؟ ددوزخ او جنت خاوندان څه توپير نه لري؟ نوراو ظلمت يوراز دي؟ په دې پوښتنو راويښ شوم او په عالم كښې مې بياسترگې وغړولې. هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو كښې و، په انسانانو كښې يو په سله زيات معلوميد.

هغه ښاپيريان او ديوان چه خلقو له كوه قاف نه هغه خوا لټول ما په دوى كښې وليدل، د پرښتو اولعينانو په معنى پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپيژندل، دعدل او ظلم، علم او جهل، خيراوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه. پدې ښه وپوهيدم چه :

جوداني قدر يولعل په كښې موندده شي

نور جهان واړه د تورو كـانـو غـردى

ماته دامعلومه شوه چه دډيرو لويو ملتو او لويو ټولنو قدر اوقيمت په يو څوتنو پورې تړلى وي چه كه هغه ورځنې ليرې شي هيڅ ورته نه پاته كيږي. او دمتمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څو تنوباندې كيږي. لكه چه دانسان په جسم كښې مخ، سترگې، پوزه چه په وجود كښې ډيره محدوده او لږه حصه ده، يو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيدا كوى او بېليري. په هر مملكت كښې يو څوتنه محدود اشخاص وي چه دهغه مملكت سترگې اوپوزه كڼل كيږي او ديوه هېواد نوم اونشان لوړوي.

لكه چه يوانسان پخپل ټول وجود كښې دوه سترگې لري چه د هغو په بينايي دجهان لوړې ژورې ويني اوسمه لاريژني يوه جامعه هم څوتنه لري چه د هغوى په بينايي اوبصيرت يوې خوا او بلې خواته حركت كوى او دملت سترگې كڼل كيږي.

د همدې لامله ښه اوبد ددوی په سترگو لیدل کېږي، د فکر کولو او خپرېدو سنجولو امید دوی ته کېږي، دهیواد ترقي او لوړتیا د دوی دسعي او عمل محصول باله شي او هرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چه په توره شپه کېږي یوتولکې خلق چیرته روان وي نو ډیوه اوچراغ له یوه یادوه تنوسره وي او نور ټول دهنغوی په رڼا کېږي روان وي اولاره گوري. که دغه درڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کېږي پاته کېږي او بیاڅوک کندي کېږي نشي لیدای، د عقل او فکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مگر فایده ئې عامه وي او هر چاته لاره ښيي. یوملت باید درڼا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چه بې له دوی نه په ټولو باندي تورتم او تیاره راځي اولاره ورکېږي.

هغه مشعل چه مونږ ته دلارې ټیټ وپاس راښيي او زمونږ مخه رڼاکوي ددوی په لاس کېږي دی او دوی پیدا کړی، که دوی نه و رڼا نشته او په هر قدم کېږي دلویدلواو پریو تلو خطرات موجود دی.

د اسلام درڼ منو!

عابده! هغه څه چه ته یې په ډیرو وظایفو او نوافلو کېږي لټوي دخدای دمخلوق په خدمت کېږي ډیر ښه موندل کېږي. زاهده! څه شی چه ته یې د ځان په وړی کولو اونفلي روژو نیولو کېږي غواړي دمساکینو اوقفیرانو په مرولو هم لاس ته درځي.

عارفه! چوپ کېښناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی مگر زورورو ته حق ویل او حق بیانول ډیرلوی اوستر عبادت دی.

مسلماننه! دقران تلاوت ثواب لري مگر په قران باندي عمل کول فرض دی. ای دتقوی او ریاضت خاوندانو تاسې له خپلو کوټنیو سرونه راوباسئ له دې سپینو څادرونو مخونه رابنکاره کړئ او په عالم کېږي سترگې وغړوئ چه دخدای دمخلوق څه حال دی؟ او په څه راز مصیبتونو اخته دي په جهان کېږي څه مظالم او څومره بې رحمۍ موجودې دي. تاسې انصاف وکړئ! چه تسبی اړول ډیر ثواب لري که په سروغرمو کېږي یوې کول او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندي قرار کېښناستل ښه دی؟ که د خدای په لاره کېږي سترې کېدل؟

رښتیا وواياست چه دبل په خیرات روژه ماتول ډیر ثواب لري که خپل مال له مسکین اوقفیر سره خورل؟

ماپوه کړئ! چه پاک خدای دخیرات او شکرانو په اخستلو ډیر خوشحالیږي؟ که په ورکولوي؟

راشي؟ دخدای رضا او داخرت ثوابونه په گرانو اوسختو کارونو کېږي او دمخلوق په خدمت کېږي ولټوئ!

یو مظلوم دظالم له منکو لو خلاص کړئ، دیوې کونډې په سرپورنی واچوئ دیوه یتیم اوشکې پاکې کړئ! یوه پوروري ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دوا او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چه دپاک خدای صادق اوساده بندگان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوئ؟ بلکه تاسې ددوی مریدان شی او خدمت یې وکړئ. د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شی، اوددنیا گټه په هغه بل صورت لاس ته درځي او درغلی ده.

د سبافکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردو کې پټ و اوس څرگندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هیچا هیڅ نه لیدل هرڅه دتورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ماته نه لیدې تازه نشوم لیدای، زما په سترگو اوستا په مخ پردې پرتې وې، ماته نه پیژندلی او تاهم خپل ځان نشو پیژندلی، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کېږي اوشه و بد ځان ښکاره کوي، ته په دې پوه شه چې په پس لډپنه څوک خپل معایب نشي پتولی، که څوک هرڅومره کوښښ وکړي چې خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنگونه ورپورې ومښي کامیابېدلی نشي. او خواري یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید دځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودانی چې نن سبا نړیږي په اخیرونو نه ټینګیږي او رنگ وروغن یې بیفایدي معلومیږي.

مونږ باید د خپل راتلونکي ژوند دپاره پاڅه دیوالو نه جگ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو.

له هغه کوره باید واوزو چې نن سبالویري او رنگیږي. سړی باید داسې کورجوړ کړي چې دزمانو او لمسیانو شپې یې په کېنې هم تیرې شي او ودانی یې پخه وي.

مطلب دا نه دی چې ټول به له کابو او گټو جوړ شوی وي او دخټو په ځای به په کېنې سمت لگېدلی وي ځکه چې دغه راز کورونه خواران اوغریبان نشي جوړولی، زما مقصد بل راز کور دی، داسې کورچې یوه خښته به ئی هم دظلم او خیانت په پیسو نه وي جوړه شوی اوپه ودانولو کېنې ئې مظلومان نه وي ازارشوی.

هوا! ښه کور هماغه دی چې همسایه ته ئې ضرر نه وي رسیدلی او هیڅکله یې دپام واورې دبل په بام نه وي لوېدلی لوی لوی گناهونه په کېنې نه وي شوی، دفساد اوضرفکرونه پکېنې نه وي موجود.

ښه کور دانه دی چې ښایسته او رنگینې پردې په کېنې زورندې وي اوشه ښه خوراکونه په کېنې وخورل شي یاډیر نفیس سامان اولوازم ولري.

داشيان وي اوکه نه وي مگر پخپل حق قناعت، رحم اوعاطفه، عفت اوفضيلت چې په کوم کورکېنې وي هغه ښه کوردی اوهیڅکله نه وراښیږي کوم کورچې اهل اوصالح اولادلري او ماران و لړمان په کېنې نه وي قصروي که جونکره هغه کورښه کوردی او سعادت په همدغسې کورونو کېنې وي.

دغه راز کور خواران او غریبان هم جوړولی شي مگر یوغیر صالح انسان یې هیڅکله نشي پیداکولی.

هرڅوک چې ځانته په دنیا کېنې کور جوړوي باید دحمید دابیت واورې:

که دې نکړه په نیکو ننگ ونام لور په دوه چومه دې د خټو مشه بام لور

پخوانی ډیوی

کله چې سړی یوازې شي او څوک نه وي نوله خیال او تصور سره ئې زیات سروکار شي او راز راز فکرونه کوي. څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهیږي چې انسان په دغسې وخت کېنې هرڅه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته سکندري آئینه شي.

په همدغسې واقعو کېنې سړی په پچه خېژي او کشمیر ویني اودمرغانو په هکیو کېنې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کېنې یوازې ناست وم او فکروبوړم، مخامخ یو منقش رف ښکارېده چې هرڅه پکېنې ایښي و اوزما د خیالاتو له تلون سره ئې ډیره مرسته کوله. دغه راز رفونه سړی ددې وخت په ودانیو کېنې نه ویني او دپخوا وخت تعمیري

وضعیت سړي ته نښی. داکور که څه هم زور او پخوانی دی مگر دبرق مزي ورته راننوتلي دي اوسامان ئې هم نوی شویدى دلته پخوانی او اوسنی نوی اوزاره شیان یوحای شوي او عجیب منظرلري.

دتجدد اونوی عصر آثار اواستازی دې کاله ته راغلی دی مگر دکور ساختمان ئې لا نه دی بدل کړی.

په کور کښې که څه هم برق لکیري مکرپاس په رف باندي دتورو تېلو مسینه ډیوه ایښي ده چه مخصوص نقش ونکار لري او دوه درې طبقې ئې تشکیل کړیدی په څنک کښې ئې یوبل ډول چراغ هم شته چه دشمع بلولو دپاره جوړشوی او اوس په لرو کورنو کښې پیدا کیري هغه خوا ورځني د خاورینو تېلو لاتین ایښی اوسړی پوهیري چه دغو چراغو هریوه پخپل وخت کښې داکوررنا کړی او دې خلقو ئې په رڼا کښې ډیرې شپې تېرې کړيدي مکر اوس دتولو دوره تیره شویده اودشپې په کوټه کښې برق لکیري.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي مگر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي اوپه جکوخایونو کښې ځای ورکوي. داعادت بدعادت نه دی او باید په هر کور او هر هیواد کښې همدغه عادت جاري وي او څوک دچا زاړه خدمتونه هیر نکړي مگر کارونه باید وخت په وخت له نوو شیانو نه واخستل شي اوپه کورنو کښې نوي رڼا گانې پیداشي.

زمانه بنائي چه زاړه شیان له کاره وغورځوي اونوي هم زاړه کاندي چه دغورځولو شي مکر انسانان ئې دزمانې په تاخچو اورفونو، دتاریخ په پانوکښې ساتي او په اوچتو ځایونو کښې ئې رډي. هغه چاچه لمړی ځل دتېلو خاورینه ډیوه بله کړی دبرق له مخترع نه ئې پوهان په کمه سترگه نه گوري او قدرئې کوي.

انسان اوجهان په هروخت اوهرحال کښې یوې رڼا ته محتاج دي او دارڼا وخت په وخت خپل شان اوصورت بدلوي اوپه ظروفو کښې ئې تغیراځي دهمدغه بدلون اوتغیر په اثرانسان دعلم و معرفت په لوړوالی اودپوهې په زیاتولو او تجلی کښې زیار کاري.

هغه چا چه دخاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه دمسو ډیوه سازه کړیده یائي دښینې په فانوس کښې کومه شمع لگولي ده دبرق اوبرینا تر مخترع پورې هریوه کونښی کړی چه درڼا دپاره یوه وسیله پیدا کړي او دبشرتپاره خونه رڼا کړي. دوی هریو د نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چه دبصیرت خاوندان ورته په ډیر قدر اواحترام گوري. هغه رڼا چه دخاورو له تېلو پیدا کیري هغه نور چه له لمر اوسپورمې څخه راځي، هغه برق چه داوبوله جریان حاصلیري بې دظرف اومحل له تبدیله څه ډیر فرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتو نو نه غولیري دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه گوري دشړشمو او پښې په بوټو، دغوزانو اوزیتون په ونوکښې یوه رڼا او یو راز تېل موجودي چه په هر راز ډیوه کښې بېل کیفیت پیدا کوي. که سړی هغه تیل چه په ډیوه کښې ویني په پښه کښې وویني یا دغه سیزونکی برق چه په برقي نغریو کښې گوري په اوبو کښې ولیدای شي، هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کښې یوه رڼا ویني چه حتی د صحرا په کانو کښې ئې هم پیدا کولی شي.

هغه نور چه کلیم په کوه طور کښې لیده دزیتون په هره ونه کښې شته مگر محرمانه سترگې غواړي. که دانسان تعقل قوي شي او دحواسو په بند کښې محصور پاته نشي (که څه هم دبشر موجوده علم هماغه رڼاده چه د حواسو له کړکیو راننوتلي ده او بې له دینه په ده باندي توره شپه ده) په هرشي کښې به یو نور گوري او دوجود په نړۍ کښې به داتور اوسپین نه وي.

اوس مونږ دحواسوله تاثیر لاندې راغلي یو چه په تیلو غور لاسونه په پښه او پندانه وچوو او دسترگو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف و محل راته مختلف انواع اوجناس په مخکښې دروي.

که دغه راز راز لوبني اومنگي چه په هرکور کبني په بېل بېل صورت وینو زموږ د نظر مانع نشي نو په هر کور کبني ديوې ويالې اوچينې اوبه دي او د ټولو مشرب يودی، که موږ دسيند اوويالې، کوهی اوکاريز واوري اوباران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولپرو پوهپرو چه همدغه يوشی په خو نومونو يادوو او زموږ حواسو راته واوره او باران دوه شبه کړیدی. په حقيقت کبني همدغه يو حالات دی چه په خټکي، هندوانه، توت، انگور، ناک، منه، شغتالو اونورو کبني ئې حلول کړی او په هر محل کبني ئې بېل صورت بېل رنگ بېل خوند بېل نوم پيدا کړی دی.

دغه لوی او واړه خمونه چه د بېلو بېلو ميوو او دانو شربتونه او عرقونه پکبني پراته دي ټول يوراز كيف لري او دکجوری او اريشو په مينځکبني څه ډير فرق نشته.

په دغسې کتنه چه سپری له صورتونو هغه خوا وکوري پوهپري چه کورت او شپرو مېې له يوې غرکې راوتلي دي اومايعات و جما دات زموږ احساس اوشعور بېل کړی.

هغه وخت چه زموږ تماس له ماديانو نه قطع شي او مجرد شو، بنائي چه دنن ورځې علم اومعرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووينو، دنن ورځې تنويري وسايل به لکه ددې کوتې بې کاره ډيوې له کاره ولوپړي اوعلم و پوهه به په نورو قالبونو کبني ځان ښکاره کړي.

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**